

O POREKLU STAROSLOVANSKEGA OBREDNEGA PETJA NA OTOKU KRKU

Cvjetko R i h t m a n (Sarajevo)

Pri obdelavi postavljene teme izhajam iz gradiva, ki sem ga zabeležil v Omišlju in Vrbniku na otoku Krku poleti 1932, in to iz tistih delov pete maše in večernic, ki jih je tedaj pel cerkovnik (»mežnjar«).¹ Petje duhovnika-župnika (»plovana«) nisem upošteval, ker takrat nisem našel več nikogar, ki bi znal peti po tradicionalnem načinu, ampak le po obnovljenem² gregorijanskem. Izpustil sem tudi himne, ki jih je pelo ljudstvo, in napeve bogoslužja za pokojne — čeprav so se ti posredovali po ustni tradiciji — ker je bilo nedvomno njihovo poreklo rimsko.

Vso pozornost je torej pritegnilo tradicionalno petje (»pojanje«), ki ga je izvajal ali cerkovnik sam ali pa antifonalno s skupino pevcev (s »likom«), petje, v katerem nisem mogel zapaziti nikakršne zveze z rimskim napevom, bodisi g r e g o r i j a n s k i m bodisi m e d i c e j s k i m,³ kot sem pričakoval.⁴

¹ Na otoku Krku je bil »mežnjar« cerkovnik, ki je tedaj opravljal službo štirih nižjih redov. Lahko je tudi bral evangelije, čeprav ni bil posvečen. Isto pravico so imeli po starem običaju tudi cerkovniki v Dalmaciji (gl. N. Kalodjera, *Pučko crkveno pjevanje u Splitu*, sv. Cecilija XV. in XVI.) Zdi se, da je bila njegova najvažnejša funkcija »bralec-lektor«, ker se je imenoval »čtec-pojac« (gl. *Pontificale Romanum* iz l. 1765: »... Lectorem ... oportet legere ... et lectiones cantare ...«).

² Z dekretom iz Rima z dne 7. 8. 1907 je predpisano, da se vse starejše izdaje gregorijanskega napeva *Cantum Gregorianum*, pri čemer ni izključena tudi medicajska, zamenjajo z vatikanskim.

³ Spremenjen in poenostavljen gregorijanski napev (v okviru ukrepov protireformacije) se imenuje m e d i c e j s k i, po izdaji objavljeni v tiskarni Medici v Rimu (1614—1615).

⁴ Dobro mi je znano, kako si je jezuitski kolegij na Reki (ustanovljen leta 1627) prizadeval v cilju izvajanja protireformacijskih ukrepov na področju Severnega Primorja, da izkorenini staroslovansko bogoslužje. Eden od učinkovitih sredstev za doseg tega je bil, da se tiskajo obredne knjige (ki jih je vedno primanjkovalo), toda ne v glagolici in staroslovanščini, ampak v latinici in v jeziku, ki je bližji govorjenemu (»ščavet-u«), ter z medicéjskimi napevi. Tipičen primer je »RITUAL RIMSKI istomaccen po Bartolomeu Kassichiu popu bogoslovca od Druxbae Jesusovae Peninteciru Apostolskomu. V Rimu 1640. Iz Vtiestenicae Sfet.

V dvomu sem se obrnil še isto jesen na A. Gastouéja, enega izmed članov redakcije vatikanske izdaje rekonstituiranega gregorijanskega napeva, ter mu pokazal svoje zapise. Zelo se je začudil, ko je v nekaterih prepoznal bizantinski napev. Leto dni pozneje je o tem srečanju zapisal:⁵ »... Neki prijatelj me je seznanil s petjem ... v nekaterih cerkvah latinsko-slovanskega obreda (glagolskega) v Jugoslaviji. Tega glasbenika so presenetile melodije, ker niso bile niti malo podobne gregorijanskim ... , jaz pa sem na svoje začudenje zapazil — kar je zelo pomembno — da se pojejo te melodije tekstov, ki so prevedeni iz latinskega bogoslužja, po napevih bizantinskega, grškega obreda ... «.

Nepričakovano odkritje bizantinskega vpliva na področju tradicionalne glasbene kulture je seveda vzbudilo veliko zanimanje, čeprav že dotlej niso bili neznani nekateri sledovi dolgotrajne vlade Bizanca nad Kvarnerskimi otoki kakor tudi podrejenost cerkvenih ustanov teh otokov Vzhodni cerkvi. Petar Skok jih odkriva v čakavskem govoru,⁶ Nada Klaić pa v organizacijski formi teritorialnih občin.⁷ V sami cerkveni organizaciji teh otokov je ostalo mnogo živega, kar izrazito spominja na običaje Vzhodne cerkve (»... ex consuetudine ecclesiae orientalis ... «),⁸ in to

Skupa od Rasplodyenya S. Vierrae.« Akcija je imela več uspeha na Reki, Cresu in v Istri kot na Krku, čeprav je bila tudi tam intenzivna (v posameznih cerkvah sem našel po več primerkov te knjige).

Kjer je sprejet »ščavet«, je sledila liturgija po kompromisni formuli, zatem latinska brez kompromisa. Kompromis je bil v tem, da so bili posamezni deli maše v slovanskem jeziku, potem ko so jih predhodno prebrali latinsko. Temeljlil je na odloku papeža Hadrijana (»Hadrianus papa ... usum Slovenicae linguae post Romanam in cultu divino concedit: ... Unus vero hic servandus est mos, ut in missa primum apostolus et evangelium legantur lingua Romana, postea Slovenica ... «), zatem (880) tudi na odloku papeža Janeza VIII. (iubemus ... Latine legatur et postmodum Sclavinica lingua ... «), ki pa se je v praksi slabo upošteval (Erwin Herrmann, *Slawische-germanische Beziehungen im südostdeutschen Raum*, München 1965, str. 130).

Premišljen postopek jezuitov je naletel na odpor duhovnikov in ljudstva. O tem daje številne podatke Vjekoslav Spinčić, ki je bil tudi sam duhovnik in poslanec v dunajskem parlamentu pred prvo svetovno vojno, v svojem delu *Crtice iz hrvatske književne kulture Istre*, Zagreb 1926. Posebno zanimiva je na str. 59 zabeležka iz leta 1885 o glagoljskem Misalu iz Vabrige (Poreča): »Misal, ki ga je uporabljal v poreški cerkvi nazadnje leta 1847 duhovnik Antun Velović, o katerem pravijo, da ni znal maševati drugače kot po tem misalu. Vredno ga je hraniti v času, ko škofje teptajo naše starine in preganjajo naše duhovnike ... «; na strani 63 pa je podatek, da je v Kopru leta 1860 uvedeno latinsko bogoslužje s posredovanjem žandarjev.

⁵ V članku, ki je objavljen v prevodu v Cirilo-Methodskom vijesniku, II. letnik, Zagreb 1934, na strani 45.

⁶ Enciklopedija Jugoslavije 5, str. 421.

⁷ Ibid.

⁸ F. Šišić, *Priručnik*, str. 233 in 234.

O bizantinskem vplivu v Istri govori prepričljivo cerkev v Poreču.

Tudi v narodnem izročilu Krka se pogosto omenja grška doba. »Nenavadno je«, mi je dejal neki duhovnik, »kako to ljudstvo rado vidi v vsaki starini ostanke grških časov«.

ne glede na dolgotrajne borbe, ki so jih na zahtevo papeža Janeza X.⁹ vodile splitske cerkvene sinode¹⁰ proti slovanskemu jeziku v liturgiji, klerogamiji, dolgim lasem in bradi.

Ko pa je po uporni borbi, ki je trajala skoro cela tri stoletja, papež Inocenc IV. dovolil leta 1248 senjskemu škofu uporabo slovanskega jezika in pisave, tam, kjer je bilo to že v navadi (»... in illis dumtaxat partibus, ubi de consuetudine observatur...«), so bila mnoga mesta v glagolskih knjigah, ki so točno prevedena iz grščine, popravljena po latinskem vzoru,¹¹ da se ugotovi papeževemu pogoju, »... da bi ne bil zaradi razlike v pisavi prizadet smisel...« (... dummodo sententia ex ipsius varietate litterae non laedatur...).¹² Nekatere dobro znane navade Vzhodne cerkve, kot je velikonočni poljub in pozdrav: »Vaskrese Hrist!« z odgovorom: »Vaistinu vaskrese!«, so se obdržale na področju staroslovanske liturgije otoka Krka do najnovejšega časa.¹³

V okviru ugotovljenih sledov bizantinskega vpliva v teh krajih, je njih nepričakovano odkritje v glasbeni praksi staroslovanske liturgije dobilo poseben pomen, ki zahteva, da se raziskovanje nadaljuje in da se na podlagi primerjave z glasbeno prakso bizantinske cerkve poišče dokumentirano potrditev za domnevo, ki jo je to odkritje izzvalo.

Žal pa sem moral hitro spoznati, kako je naloga zapletena in dolgotrajna. To predvsem zato, ker je že prvo gradivo pokazalo, da to obredno petje na otoku Krku ni enotno in ker ni bilo enotno niti v bizantinskih cerkvah že v času, ko se je oblikovalo staroslovansko bogoslužje, kar velja še tudi danes.

Vrsta različnih tradicij v Vzhodni cerkvi je posledica njenega liberalnega stališča do liturgije. Za razliko od Rimske cerkve, ki se je uporno in zelo energično borila za enotno bogoslužje in je kršitev tega včasih označevala kot *heres*, Vzhodna cerkev ni vztrajala na enotnosti jezika, pisave in napevov v cerkvenih obredih, niti ni poskušala, da takšno stališče vsili. Različno stališče Vzhodne in Zahodne cerkve glede bogoslužja ima važno vlogo v njenem poslanstvu.

Razlike v napevu Omišlja in Vrbnika ni bilo težko opaziti. Za ilustracijo prilagam zapise napevov iste obredne funkcije in kategorije iz navedenih krajev.

⁹ V pismu, naslovljenem leta 925 splitskemu nadškofu in njegovim pomožnim škofom na področju bizantinske Dalmacije papež Janez X. opominja in zahteva »... da energično popravijo in store vse, kar je potrebno... da bi se vršila v deželi Slovanov služba božja po običaju rimske cerkve v latinskem in ne tujem jeziku« (Unde hortamor uos ... cunctaque per Sclauinicum terram audacter corrigere satagastis ... ita ut secundum mores ... Romanae ecclesiae in Sclauinorum terra ministerium sacrificii peragant in Latina ... lingua non autem in extranea...). F. Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije*, Zagreb, 1914, str. 215.

¹⁰ Glej opombe 41 in 42.

¹¹ V. Jagić, *Povijest hrvatske književnosti* I, Zagreb, 1913, str. 22 in dalje.

¹² Uporabo slovanskega jezika je odobril Inocenc IV., 1252. leta in benediktincem samostana sv. Mikule v Omišlju na priporočilo Krškega škofa »... Cum ipsi Sclavi existunt et Sclavicas litteras habent, discere latinas litteras non possunt...« (... ker so Slovani, imajo slovansko pisavo, latinske pa se ne morejo naučiti). V. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, Zagreb 1901, str. 41.

¹³ V. Premyda, sv. Cecilija XXI., str. 164.

ANTIPON Vrbnik

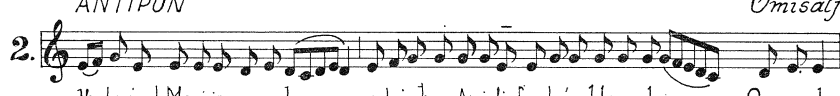
1.

PSALAM

Reče Gospod Gospode-ve moje-mu, sede o desnuju mene. *izd.*
**Assumpta est Maria*

1. SVEČANA VAZMENA NOTA

ANTIPON Omišalj

2.

PSALAM

Reče Gospod Gospodeve mo - - je - mu: se - de o desnu - ju me-ne.
izd.

2. BLAGDANJSKA VELA VEČIRNJA

Oba cerkovnika, pri katerih sem zabeležil to petje, sta me opozorila, da obstajajo razlike tudi v napevu Dobrinja in Baške. Bilo je torej dokaj jasno, da se razlike v napevu krijejo s teritorialnimi mejami teh cerkvenih ustanov, tj. tako imenovanih »kapitul«,¹⁴ lahko pa bi domnevali, da se krijejo morda tudi z mejami distinktivnih govornih področij.¹⁵

Tako je naloga zahtevala, da se zbere čim bolj popolno gradivo s področja omenjenih »kapitul«, da se objasnijo pogoji ohranjanja teh tradicij (kar bi vsekakor zahtevalo daljše bivanje na otoku) in da se šele zatem izvede dolgo in naporno iskanje bizantinske tradicije, iz katere je to petje na Krku bržkone izšlo.

Določena opažanja so se kar sama po sebi vsiljevala. Zdelo se je, da se razlike v napevu Vrbnika in Omišlja lahko razloži s sprejemljivo domnevo, da je v Vrbniku tradicija bolj ohranjena. Domneva je bazirala na podatku, ki mi ga je posredoval cerkovnik, namreč, da je funkcija cerkovnika v Vrbniku dlje časa prehajala od očeta na sina¹⁶ (Pripo-

¹⁴ V. Stefanović navaja (Enciklopedija Jugoslavije 5, str. 422), da že obstajajo med XI. in XII. stoletjem vaški kapitlji v Omišlju, Dobrinju, Baški in Vrbniku, od XV. stol. dalje pa tudi v Dubašnici. Ti so bili poleg benediktinskih samostanov glavna oporišča glagolice.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Anton Šulina, tedaj cerkovnik v Vrbniku, je vršil to službo že polnih 40 let. Petja se je naučil pri očetu, od katerega je prevzel službo, ta pa spet pri svojem očetu. Oba sta opravljala to službo okrog 60 let. Kot misli Šulina, je to bilo že od nekdaj tako.

minjam, da je Gastoué prepoznal bizantinski napev v primerih iz Vrbnika). Vendar to ni edina objasnitev, ki to domnevo opravičuje. Kot se zdi, je zdaleč bolj prepričljiv razlog dejstvo, da je bil Vrbnik dejansko središče glagoljaštva. To je bil predvsem po svoji geografski legi — pot čez Novi Vinodol — torej glede na najboljšo in najkrajšo zvezo z župnijami na kopnem, ki so do ustanovitve senjske škofije pripadale škofiji v Krku.¹⁷ V tej funkciji je Vrbnik moral nujno dobiti obvezo, da oskrbuje cerkve s potrebnimi obrednimi knjigami (v rokopisu) in tako se je tu zbralo večje število glagoljašev,¹⁸ kopistov-kaligrafov, kar po eni strani pojasnjuje množino rokopisov, ki so od tod izšli, kakor tudi dejstvo, da so tam nastali najlepši rokopisi, po drugi strani pa to tudi posredno potrjuje splošne pogoje in vzdušje, ki je bilo ugodno, da se je tradicija obdržala na ustreznih višini.

Ni dvoma, da bi bilo raziskovanje znatno olajšano in razbremenjeno nepotrebnega ugibanja in tavanja, ko bi bila zanesljiveje rešena osnovna vprašanja, ki se nanašajo na začetke staroslovanskega bogoslužja po teh krajih; tako zlasti vprašanja: kdaj in kje se je to bogoslužje najprej pojavilo, kdo ga je uvedel, katere so bile njegove glavne značilnosti in kateri splošni in posebni pogoji so omogočali, da so ga sprejeli in ohranjevali.

V. Štefanić pravi,¹⁹ da se ne ve, kdaj se je pojavilo staroslovansko bogoslužje na otoku Krku. Šišić pa meni, da je to bogoslužje uvedel sam Metod, ko je, kot poroča legenda, potoval (881—882) po morju ob dalmatinski obali v Carigrad; in to najpreje na teritoriju ninske škofije, odkoder je bilo pozneje preneseno na otok Krk. Misli, da se je staroslovanska liturgija že tedaj zakoreninila in se po smrti Metoda (885) še utrdila, ko so nekateri njegovi učenci našli zatočišče na Hrvaškem.²⁰ Nadalje tudi meni, da ne more biti dvoma, da je slovanske duhovnike posvečeval sam hrvaški (ninski) škof,²¹ čeprav priznava, da obstoječi viri tega ne potrjujejo.

Kot torej vidimo, vprašanja, od katerih je v prvi vrsti odvisno pravilno usmerjevanje iskanja, niso dogovorjena, ali pa so z domnevami, ki niso dovolj utemeljene. Zadnje je posebno značilno, ker izhaja iz prepričanja, da je ninski škof v konfliktu s splitskim nadškofom branil

¹⁷ F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, str. 552, op. 41. »... pred ustanovitvijo senjske škofije (1185), je imela krška svoje župnije na kopnem hrvaškega ozemlja...« Gl. tudi pri T. Arcidjaku: »... Vegliensis ... episcopus ... optinebat maiorem partem parochiarum, quas nunc habet Segniensis ecclesia, que non erat tunc episcopalis sedes...« (»... škof s Krka je dobil večino župnij, ki jih ima sedaj senjska cerkev, katera pa tedaj ni bila škofija«). F. Šišić, *Priručnik...*, str. 192 in potem na str. 191 istega dela: »... skoro se ne bomo zmotili, če rečemo, da je že tedaj (852) krška škofija imela svoje župnije na kopnem od Raše proti jugu... tako kot še tudi pozneje, dokler ni prišla pod novo ustanovljeno zadarsko nadškofijo (1154) in vse do obnovljene senjske škofije (1185).«

¹⁸ Če ne računamo redovnikov v samostanih (ki jih je bilo sedem), je bilo na otoku Krku leta 1527 okrog tri sto duhovnikov, v samem Vrbniku pa leta 1527 petinštirideset. V. Klaić, *cit. op.*, str. 41.

¹⁹ *Cit. op.*, str. 422.

²⁰ Šišić, *Povijest...*, str. 373 in 388.

²¹ *Ibid.*, str. 506.

interese slovanskega bogoslužja, dasiravno to ni razvidno iz sklepov splitskih sinod. Razen tega avtor tudi ne obrazloži, zakaj ne bi latinska duhovščina izkoristila tako močan argument proti ninskemu škofu (da je posvečeval slovanske duhovnike), če je takšen argument dejansko obstajal. Tu ponovno opozarjam na pismo papeža Janeza X. (gl. op. 8), ki je bilo poslano splitskemu nadškofu, iz katerega se nikakor ne more sklepati, da se je papežev očitek nanašal na ninskega škofa. Zatem pa avtor še sam zmanjšuje utemeljenost svojih domnev s pripombo nespornega pomena, da je bila »hrvaška kneževina v IX. stoletju urejena čisto po frankovskem vzoru²² in da hrvaški vladarji niso podpirali slovansko bogoslužje«, kakor tudi s podatkom, da na ozemlju ninske škofije niso našli nikakršnega sledu glagolice, ampak nasprotno, da so vsi napisi po cerkvah in vse listine tega časa na področju te škofije izključno v latinščini, kar je po njegovem mnenju skupaj z mnogimi detajli stavbarskega stila,²³ z obliko črk,²⁴ kakor tudi imeni, ki se javljajo v hrvaških spomenikih tega časa (Asellus, Ambrosius, Theudebertus, Aldefredi . . .) »jasen dokaz frankovskega vpliva.«²⁵

Mislím, da tu ne gre toliko za dokaz vpliva kot za dokaz značaja cerkvene organizacije, ki je na ozemlju pod frankovsko oblastjo²⁶ opravljala svoje poslanstvo²⁷ v smislu načel, ki so bila osnova frankovske politike. Da so misijoni pokristjevanja služili tudi političnim ciljem,²⁸ zaradi česar je bilo energično izvajanje tega tudi v relacijah potenciala ekspanzije, je razvidno iz številnih virov tega časa.²⁹

²² Šišić, *Priručnik* . . ., str. 192.

²³ Lj. Karaman, *Iz kolijevke hrvatske prošlosti*, Zagreb 1930.

²⁴ V cerkvi sv. Križa v Ninu je iz tega časa napis v črkah frankogalske oblike. E. Herrman, *cit. op.*, str. 100.

²⁵ Šišić, *Povijest*, str. 506 in *Priručnik*, str. 124.

²⁶ Na balkanskem polotoku so južni Slovani naselili predele, ki so jih v političnem pogledu, kakor tudi glede materialne in duhovne kulture, označevali sledovi starejše razdelitve med Vzhodno in Zahodno Rimsko cesarstvo. Ker niso ustvarili močnejše državne organizacije, niso uničili starejše razdelitve, ampak so morali na teh tleh priznati interesno sfero sil Vzhoda in Zahoda — direktnih ali indirektnih naslednikov cesarstva.

Na začetku IX. stoletja je bila situacija takšna, da je po achenskih odredbah (812) Bizanc obdržal suverenost nad primorskimi mesti Dalmacije in nad otoki, vključivši Kvarnerske, medtem ko so vsi ostali deli Hrvatske prišli pod frankovsko oblast. Zaradi teh sprememb je bila zmanjšana jurisdikcija splitske nadškofije na področje bizantinske Dalmacije, za frankovski del Hrvatske pa je ustanovljena škofija v Ninu.

²⁷ V predelih, ki so jih naselili Hrvati, je že bila krščanska cerkev, tako da je teoretično možno, da so prišli pod vpliv krščanskih misijonov tudi pred frankovsko osvojitvijo. Vendar pa ni za to potrdila. Prvi nedvoumni dokazi tesnejše zveze Hrvatov s krščanstvom, in to le Hrvatov pod frankovsko oblastjo, datirajo iz časa »... okrog leta 800, tj. iz obdobja frankovskega vrhovnega gospodstva...« Šišić, *Povijest*, str. 120.

²⁸ Zanimiva je pripomba Erwina Herrmanna (*Slawisch-germanische Beziehungen im süddeutschen Raum*, München 1965, str. 16.), da se na primeru Časke lahko najbolje spremlja tok vplivov cesarstva, ki se je začel z delovanjem misijonov in končal s popolnim integriranjem dežele.

²⁹ Iz Alcuinovih pisem, v katerih je — kot pravi Erwin Herrmann v cit. delu na str. 15 — izražen program frankovskih misijonov,«... se vidi jasno, kako

Delo frankovskih misijonov se je vršilo po določenem načrtu in metodi, ki je temeljila na utrjenih principih, med katerimi je imel princip *e n o t n e* državne liturgije zelo važno vlogo.³⁰ Kot že omenjeno, je bila Vzhodna cerkev v tem pogledu manj ekskluzivna: ni nasprotovala uporabi drugih jezikov in pisav in zato se je tudi delo bizantinskih misijonov znatno razlikovalo od frankovskih. Vendar ni dvoma, da ne bi prišlo do tako ostrega konflikta med vzhodnimi in zahodnimi misijoni na Moravskem samo zaradi razlike v metodi dela, ko se bi ne bila za njihovim delovanjem skrivala težnja, da se to deželo obdrži v sferi političnih interesov ene ali druge strani.

Če jih gledamo s teh stališč, navedeni odgovori na osnovna vprašanja, ki se tu vsiljujejo, ne delujejo prepričljivo. Drugače in mnogo bolj prepričljivo pa odgovarja na ista vprašanja — in tudi bolje obrazloži poznejši razvoj staroslovanskega bogoslužja v krajih, kjer se je do danes obdržalo — nekaj najstarejših latinskih virov, ki so se še ohranili v današnji čas in vrednosti katerih doslej niso oporekali. Tako dajejo na vprašanje, kdaj se je staroslovansko bogoslužje pojavilo v naših krajih, vsi latinski viri odgovor, da je to bilo za časa Metoda.

Ker pripisujejo njemu tudi samo uvajanje tega bogoslužja, obtožuje papež Janez X.³¹ za ta »prekršek« splitskega nadškofa in njegove pomožne škofe, češ da so molče dovolili prodiranje Metodovega nauka (»... doctrinam Methodii pullulare ... uobis tacentibus et consentientibus ...«) v času, ko so prekinili zvezo z Rimsko cerkvijo (tj. dokler so bili podrejeni Carigradu) (»... cum per tot annorum ... Romanam ecclesiam ... uisitare neglexerit ...«). Na vprašanje, v katerih krajih se je to bogoslužje pojavilo najprej, pa isti papež nedvoumno odgovarja in obtožuje: »... per confinia uestrae parochiae ...«³² — v mejnih krajih vaše župnije. Ko vemo, da se je oblast splitske nadškofije v času te obtožbe krila z bizantinsko Dalmacijo, torej je bila omejena samo na primorska mesta (znotraj zidov) in na otoke do Istre, ne more biti dvoma, da je kot o b m e j n e kraje razumeti samo Kvarnerske otoke. Docela napačna je

je ožji krog Karla Velikega (in gotovo tudi on sam) resno jemal nalogo misijonov v deželah Slovanov...«. Glej še na str. 69: »... Mandate mihi per litteras ... si Vionudi (... Slavos, quos nos Vionudos dicimus ...), quos nuper adquisivit rex (Carlus) fidem Christi accipiant ...« (Pismo me obvestite, ali Venedi (Slovani, ki jim pravimo Venedi), ki si jih je nedavno podvrigel kralj (Karel), sprejemajo Kristusovo vero).

³⁰ Tako pripominja Heinrich Bessler (*Musik des Mittelalters und der Renaissance*, Potsdam, 1931, str. 71), da je bila frankovsko-rimski zvezi od kronanja Pipina leta 752 dalje osnovna politična misel *e n o t n a* državna liturgija in obredna glasba. Do delitve cesarstva leta 843 je bilo poenotenje bogoslužja v glavnem že dokončano in tako sklepa, da ni čudno, če se v številnih koralnih rokopisih srednjega veka osnovna vsebina skoro docela ujema, kar je že samo rezultat frankovske kulturne in cerkvene politike.

³¹ Šišić, *Priručnik*, str. 215.

³² Parochia — župnija je lahko pomenila celotno področje pod upravo nadškofa. Tako uporablja ta izraz papež Leon VI, l. 928 v pismu, s katerim potrjuje sklepe splitske sinode: »... Spalatensem etiam archiepiscopum ... uolumus ut ... suam p a r o c h i a m retineat quaemadmodum antiquitus Salonitana ecclesia retinebat, ... per loginqua spatia terrarum ...« (Šišić, *Priručnik*, str. 224).

interpretacija tega pasusa, češ da se nanaša na ninsko škofijo. Napačna zato, ker ninski škof, kot je bilo že omenjeno, ni bil pomožni škof splitskega nadškofa in se tudi ni ločil od papeža. Zato je povsem neutemeljena misel, da je papež lahko klical na odgovornost splitskega nadškofa za delo ninske cerkve, ki mu ni bila podrejena, in to v času dokler je bil Split podrejen Carigradu in Nin Rimu.

Potrnilo za bivanje in delovanje Metoda v severnem Primorju najdemo tudi v izvlečku (Excerptum de Karentanis) spisa De Conversione Bagoariorum et Carantanorum libellus anonimnega pisca, kjer se navaja, kako je »... čez nekaj časa prišel neki Slovan iz Istre in Dalmacije (tj. bizantinske) po imenu Metod, ki je iznašel slovansko pisavo in vršil v slovanskem jeziku službo božjo...« in kako je »... nazadnje, potem ko je bil iz Koroške izgnan, odšel na Moravsko...«³³

Podatek je večkratno zanimiv, ne le zato, ker potrjuje bivanje Metoda v severnem Primorju,³⁴ ker govori o opravljanju bogoslužja v slovanskem jeziku in o sovražnem nastrojenju frankovskih oblasti do njega in njegovega dela, ampak tudi zato, ker odkriva, čeprav neposredno, razloge, ki so lahko pripravili Metoda do tega, da je na poti v Rim zavil v dežele pod b i z a n t i n s k o upravo (»katera ni bila samo nominalna«),³⁵ kjer je bil kot bizantinski državljani ne le osebno zaščiten, ampak je lahko opravljal svoje poslanstvo v dosti bolj ugodnih okoliščinah, brez strahu, ali bo izzval odpor bodi političnih bodi cerkvenih oblasti.

Morda je treba opozoriti, da je bila v obalnih krajih Istre in hrvaškega Primorja, v neposredni bližini Kvarnerskih otokov, frankovska oblast dokaj nestabilna. Takšen sklep se nam vsiljuje iz podatkov, ki jih najdemo v omenjenem delu E. Herrmanna:³⁶ ... Die Feldzüge gegen die Slawen haben fast das ganze Lebën Karlmans³⁷ ausgefüllt; praktisch war seine Hauptaufgabe, schon unter seinem Vater, die Sicherung der Südostgrenze des Reiches ... Daneben hatte auch Karl III. gelegentlich mit der Abwehr der Slawen (im i s t r i s c h e n R a u m) zu tun ...«. Ali ni to vzrok, da se meje krške škofije v tem času ne krijejo s političnimi? Kako je

³³ E. Herrmann, *op. cit.*, str. 141: »... post aliquo tempore supervenit quidam Sclavus ab Hystrie et Dalmatie partibus nomine Methodius qui adinvenit Sclavicas litteras et Sclavice celebravit divinum officium... tandem fugatus a Karentanis partibus intravit Moraviam...«.

³⁴ Metod je imel petkrat priliko, da je bival, čeprav krajši čas, v severnem Primorju: ko je potoval dvakrat v Rim (867 in 880) ob odhodu in povratku, in na poti v Carigrad (881—882), ko je, kot navaja njegov anonimni biograf, potoval po morju. Le na prvem potovanju v Rim ga je spremljal Konstantin (umrl v Rimu leta 869). Zato najstarejši podatki o širjenju glagolice, oziroma slovanskega bogoslužja med Hrvati, imenujejo slovansko bogoslužje Metodov nauk, glagolsko pisavo pa Metodov izum, medtem ko Konstantina sploh ne omenjajo. Tako navaja tudi Tomaž Arcidjakon (gl. Šišić, *Priručnik*, str. 257), kako se je na koncilu v Splitu govorilo, da je glagolico (barbarsko pisavo) izumil heretik Metod, ki je napisal mnogo lažnivega v slovanskem jeziku proti predpisom vere (»... dicebant enim, Goticas litteras a quodam Methodio heretico fuisse repertas, qui multa contra fidei normam in easdem Sclauonica lingua mentiendo conscripsit...«).

³⁵ Šišić, *Priručnik*, str. 121.

³⁶ Str. 151.

³⁷ Umrl leta 880.

sicer pojasniti dejstvo, da je krška škofija imela v tistem času svoje župnije tudi na kopnem Istre in Hrvaškega Primorja, ki je bilo pod nominalno frankovsko oblastjo? V vsakem primeru ostane dejstvo, da je prav v krajih, ki jih je v tem času obsegala krška škofija, staroslovansko bogoslužje uvedeno. Le-to se je okrepilo in pozneje obdržalo kljub nasprotovanju Rima in navzlic sklepom splitskih sinod.

O značaju tega bogoslužja govore pisani viri kakor tudi odkriti sledovi. Direktno ali indirektno kažejo viri na bizantinski vpliv. V vseh se kot bistvena oznaka poudarja uporaba slovanskega jezika in pisave, v nekaterih pa je Metod izrecno obtožen nauka, ki se ne kr i je z naukom rimske cerkve, medtem ko se iz sklepov splitskih sinod jasno razbere, da so bili ti naperjeni ne samo proti slovanskemu jeziku in pisavi, ampak tudi proti običajem Vzhodne cerkve na področju staroslovanskega bogoslužja. Vendar ne vemo povsem zanesljivo, ali so opravljali bogoslužje po obredu Vzhodne ali Zahodne cerkve. E. Herrmann³⁸ meni, da so bile obtožbe zoper Metoda v tem pogledu neutemeljene. In to zato, ker vodi glagolski Sakramentar — ki je, kot se zdi, pripadal Konstantinu in Metodu — k sklepu, da nista uporabljala mašne knjige bizantinskega obreda. K istemu vodi tudi dejstvo, da je bilo bratoma Konstantinu in Metodu odobreno delo šele, ko sta pred papežem demonstrirala staroslovansko bogoslužje.³⁹

Kako je potem pojasniti v staroslovanski liturgiji — ne da bi upoštevali jezik in pisavo — prisotnost elementov, po katerih se ta liturgija razlikuje od rimske? Kako to pojasniti, ne da bi istočasno priznali, (seveda s stališča predpisov rimske cerkve) določeno upravičenost ugovorov glede dela Metoda, ugovorov, ki so bili poslani papežu in na podlagi katerih je papež izrazil dvom, da Metod uči d r u g a č e , kot je učil pred »apostolskim stolom«: . . . Quia vero audivimus, quia Methodius . . . aliter doceat, quam coram sede apostolica . . .⁴⁰

Na zahtevo papeža Janeza X. prepoveduje splitska sinoda leta 925 sleherno uporabo slovanskega jezika v cerkvi in samostanih razen v primeru nezadostnega števila duhovnikov, vendar tudi tedaj le s predhodnjim dovoljenjem Rima.⁴¹

³⁸ Op. cit., str. 145.

³⁹ V biografiji Konstantina Filozofa anonimni pisec izrecno navaja, da sta brata Konstantin in Metod pela pred papežem v cerkvah sv. Petra, sv. Pavla in sv. Andreja liturgijo in celonočno vigilijo.

⁴⁰ V pismu papeža Janeza VIII. Svatopluku Moravskemu leta 879 in potem v pismu Metodu: »... audivimus, quod non ea, quae sancta Romana ecclesia . . . didicit, . . . tu docendo doceas et populum in errore mittas . . . etiam, quod missas cantes in barbara, hoc est in Sclavina lingua, unde iam litteris nostris . . . tibi directis prohibuimus . . .« (slišali smo, da ne učiš, kar uči sveta rimska cerkev in da navajaš ljudstvo v zmoto ter poješ tudi maše v barbarskem, tj. slovanskem jeziku, čeprav smo Ti že v pismu, ki smo Ti ga poslali, to prepovedali . . .). E. Herrmann- op. cit., str. 152.

⁴¹ »... Ut nullum episcopus nostrae provinciae audeat in quolibet gradu Sclavinica lingua promouere; tam in clericatu et monachatu deo deseruire. Nec in sua ecclesia sinat eum missam facere; praeter si necessitatem sacerdotum haberet: par supplicationem a Romano pontifice licentiam ei sacerdotalis ministerii tribuat«. Šišić, *Priručnik*, str. 219.

Ni dvoma, da s to, čeprav zelo strogo odločbo zaželeni cilj ni bil dosežen, kajti okrog leta 1060 se je v Splitu na zahtevo papeža Nikolaja II. ponovno sestala cerkvena sinoda, ki je spet izdala vrsto odločb zoper slovansko bogoslužje in običaje Vzhodne cerkve, iz česar moramo sklepati, da se situacija niti najmanj ni spremenila. S temi odločbami se med drugim prepoveduje:⁴²

— klerogamija (poročen klerik ne more ostati niti v pevskem zboru, niti imeti kakršnega koli deleža pri cerkvenih opravilih);

— dostop v cerkev bradatim in kosmatim duhovnikom; in

— pod grožnjo ekskomunikacije sleherno sprejemanje Slovanov v svete redove kakršne koli stopnje in v katero koli službo, če se ne nauče latinščine.⁴³

Kot torej vidimo, so bile odločbe druge sinode glede slovanskega bogoslužja nekoliko milejše kot odločbe prve, ker ne prepovedujejo opravljanja liturgije; vendar pa so zaradi večje avtoritete rimske cerkve v tem času težje prizadele slovanske duhovnike. Zato je verjetno prav, če Tomaž Arhidiakon, ko gleda iz svoje perspektive, pravi, da se je slovanska duhovščina znašla v veliki stiski («... sacerdotes Sclauorum magno sunt merore confecti...»). Ker pa je bilo izvajanje odločb večidel odvisno tudi od političnih organov, od volje ljudstva in kompaktosti slovanskih cerkva, tudi te niso enako prizadele bogoslužja na celotnem področju, na katerem se je v tem času že razširilo.⁴⁴ Kot se zdi, niso imele te odločbe na teritoriju krške škofije nikakršnega učinka. Prepričljivo potrdilo za to najdemo v baščanski plošči — aktu kralja Zvonimirja⁴⁵ o darovanju glagolskega samostana na otoku Krku — in v dejstvu, da krški škof ni prisostvoval cerkveni sinodi v Splitu leta 1075, kjer so tretjič razpravljali o istih vprašanjih in obnovili že poprej sprejete sklepe zoper staroslovansko bogoslužje.

⁴² «... Si quis amodo, episcopus, presbiter aut diaconus feminam acceperit vel acceptam retinuerit (proprio gradu decidat, usque ad satisfactionem veniat) nec in choro psallentium maneat, nec aliquam portionem de rebus ecclesiasticis habeat. »Si quis clericorum amodo barbam vel comam nutrierit: in ecclesiam intrandi facultatem non habeat...« »Sclavos, nisi latinis litteras didicerint, ad sacros ordines promoueri, et clericum, cuiscunque gradus sit, laicali servituti vel mundiali... sub excommunicationis vinculo omnimodo prohibemus...« Šišić, *Priručnik*, str. 237.

⁴³ Pontificale Romanum Clementis VIII (1765) predpisuje, da se v nižje redove lahko sprejmejo samo tisti, ki vsaj razumejo latinsko («... qui saltem Latinam linguam intelligent...»).

⁴⁴ Da se je staroslovansko bogoslužje razširilo, nam dá slutiti glagolski roko-pis benedektinskega samostana v Rogovu pri Biogradu na moru (iz XIV stol.). V Jagić, *op. cit.* 33, *Starine VII, JAZU, Zagreb 1875*, str. 57.

⁴⁵ Tudi ne glede na odločbe splitskih sinod si je težko razložiti obdarovanja glagoljašev na otoku Krku po kralju Zvonimirju, ko poznamo negativno stališče papeža Gregorija VII do slovanskega bogoslužja in obvezo Zvonimirja do tega papeža, kateremu je pred kronanjem za hrvatskega kralja prisegel, da bo stalno izpolnjeval vse njegove ukaze («... tibi deuoueo spondeo et polliceor me incommutabiliter completturum omnia que mihi tua reurenda iniungit sanctitas...») Šišić, *Priručnik*, str. 268. Vendar je tudi ta omahljivost kralja Zvonimirja bila v neki vzročni zvezi z dejstvom, da je v vprašanjih politične pripadnosti Dalmacije v času Gregorija VII. Carigrad imel še vedno važno besedo. Šišić, *Povijest*, str. 557.

O tem, kako je reagiralo na odločbe splitskih sinod Severno Primorje, nam lahko nekaj povedo tudi »stari, dobri in preizkušeni zakoni«, ki so bili leta 1288 zapisani v Novem Gradu⁴⁶ v prisotnosti šestih krških, vinodolskih in modruških knezov ter vseh starešin vinodolskih mest, ki so se, kot se tu izrecno navaja, najbolje spominjali zakonov svojih očetov in kar so slišali od svojih starih očetov. Šestnajsti in sedemnajsti člen teh zakonov odrejata:

16. »Nijedan žakan« (dijakon) »ne more prijeti svetih redi kneštva, ako nij' od volje kneza in općine gdi je.«

17. »Nijedan od kmet i od ljudi općinskih ne more pojti prebivati v nijednu crikav, ni v nijednu opatiju ili molstir« (samostan) »služiti ili se onde položiti za obariteljnika« (čuvarja) »ako nij' s volju kneza i općine«.

Pri primerjavi z zadnjim omenjenih kanonov, ki so bili sprejeti na splitski sinodi leta 1060, bomo opazili, da navedenega člena običajnega prava Severnega Primorja praktično o n e m o g o č a t a neposredno uporabo splitskih odločb. Tudi to dokazuje, kot se mi zdi, dokaj prepričljivo, da so bili pogoji za razvoj slovanskega bogoslužja že od samega začetka dosti bolj ugodni v Severnem Primorju kot v samem središču hrvaške države.

V kompleksu vprašanj, ki se nanašajo na staroslovansko bogoslužje, se poudarja vedno vprašanje g l a g o l i c e, posebne pisave, s katero so napisane obredne knjige tega bogoslužja. Nedvomno bi pravilna rešitev tega vprašanja tudi prispevala k boljši rešitvi ostalih vprašanj. Žal pa rezultati dosedanjih raziskovanj ne delujejo spodbudno. Med velikim številom protislovnih mnenj o poreklu te pisave se mi zdi najmanj sprejemljivo tisto, po katerem bi bilo poreklo glagolice iskati v grški kurzivni pisavi. Čeprav bi se to mnenje najlaže ujemalo z ugotovljenimi elementi bizantinskega vpliva, mislim, da se to ne dá sprejeti predvsem že zato ne, ker primerjava z grško kurzivno pisavo IX. stoletja ne pokaže n i k a k r š n e skladnosti niti glede oblike črk za posamezne glasove niti glede številčne vrednosti, ki jo te črke tudi označujejo. Še težje pa je na tej podlagi dati odgovor, ki bi pojasnil, zakaj in kako je Konstantin (ali Metod) mogel napraviti takšno stilno nesorodno preoblikovanje črk; in to ne samo za slovanske glasove, ki jih v grščini ni, ampak tudi za iste glasove v obeh jezikih, pri katerih je bila potemtakem najmanj nujna potreba za kakršnokoli spremembo. Neopravičeno je tudi imenovati okroglo glagolico bolgarsko, ko pa vemo, da ni tam nastala, razen tega pa tudi ni dokazov, da so jo Bolgari dejansko uporabljali. Prav tako je neopravičeno ignorirati dejstvo, da so na otoku Krku poleg okrogle, oglate in kurzivne glagolice še druge glagolske črke, ki jih prebivalci otoka imenujejo »stare« in katerih sicer nikjer drugje ne srečujemo. Tako pripominja P. J. Šafařík, ko govori o Baščanski plošči: »... znaki pisave so podobni glagolskim, vendar tudi neglagolskim. To bi mogla biti tudi kakšna starejša pisava, morda tista izgubljena osnova glagolice«. Ko pa govori V. Jagić o istem spomeniku, poudarja: »... najvažnejše je to, da se pridružuje zna-

⁴⁶ Novi Vinodol, na poti čez Vrbnik na starem področju krške škofije.

nim polokroglim in pologlatim črkam nekoliko znakov, za katere ni zglela nikjer drugje«. Ne da bi se spuščal v kakršnekoli domiselnosti, menim, da nas tudi ta dejstva vodijo k sklepu, da so bili prav tako pri Hrvatih čakavcih poleg splošnih pogojev še posebni razlogi za sprejemanje in ohranjanje glagolice, ki jih ni bilo niti pri Bolgarih niti pri drugih narodih. V latinskih virih, v katerih je govora o delu Konstantina in Metoda na Moravskem, in v tistih, ki poročajo o delu Metoda v bizantinski Dalmaciji in Istri. — je na več mestih omenjeno, kako so opravljali verske obrede in p e l i v slovanskem jeziku.⁴⁷ Ali je to petje (ali »pojanje« kot to ljudstvo pravi), ki sta ga brata uvedla na Moravskem in na področju Severnega Primorja, bilo isto ali različno in ali je bilo bizantinskega, rimskega ali drugačnega porekla, ni mogoče zanesljivo odgovoriti. Vendar pa lahko vsaj domnevamo — na podlagi tistega, kar je ohranjenega po tradiciji in glede na odklonilno stališče Zahodne cerkve — da ni bilo rimsko.

Če hočemo oceniti obredno petje staroslovanskega bogoslužja, ki je bilo zabeleženo na otoku Krku, je treba nujno opozoriti, da se je od samega začetka pa prav do najnovejšega časa, ohranjalo izključno po ustnem izročilu, in da je bilo skozi prvi dve in pol stoletji, tj. od druge polovice IX. stol. pa do leta 1252, ko je bilo staroslovansko bogoslužje dokončno odobreno, povsem izolirano, brez kakršne koli možnosti, da pride v stik z drugimi tradicijami, zato tudi izven nevarnosti, da jim podleže. Šele v XIII. stoletju, ko je vzpostavljena zveza z Rimom, se je lahko pojavila na otoku težnja, da se repertoar obrednega petja razširi,⁴⁸ in to zlasti s tistim delom repertoarja rimske cerkve, ki je bil v tistem času zelo popularen, kot so himnusi, sekvence ipd. Druga važna okoliščina pa je, da je bilo to obredno petje pod stalno kontrolo.⁴⁹

Izvajanje obrednega petja na Krku je lahko solistično, skupinsko in izmenoma skupinsko in solistično. Pri petju, ki se izvaja izmenoma (responsorialno), sodelujejo poleg duhovnika, ki intonira, predpevec (cerkovnik), dve skupini pevcev ali dve skupini in predpevec. Pri responsorialnem petju končujejo vsi pevci skupaj. Poje se enoglasno (solistično in unisono) in večglasno (polifono). Ljudstvo poje rado dvoglasno in tako marsikateri pevec noče peti brez drugega. Od polifonih oblik je najpogostejši cantus gemellus v paralelnih terciah in sekstah s koncem v unisonu in njegova varianta, ki nastane tako, da »drugi« glas upada s sledečo strofo, prej kot je prvi končal, s čemer preide iz vzporedne funkcije v vodilno.

Petje se deli na »običajno« ali »vsakdanje« in na »svečano«; na petje po »maloj« in po »veloj« noti. Petje »po maloj notici« je silabično,

⁴⁷ Gl. op. 40.

⁴⁸ Vsekakor ni dvoma, da je s tem namenom poslal senjski škof leta 1496 diakona Andreja, da zbira prispevke za nabavo orgel v senjski katedrali. Acta croatica I. Zagreb, str. 164.

⁴⁹ Glede na to, kar so mi na otoku sporočili ustno, se mi zdi, da je bila kontrola obrednega petja precej stroga. Ko bomo preučili poročila vizitacij, bomo imeli o tem nedvomno točnejšo predstavo.

petje »po veloj noti« pa je ornamentalnega značaja. Razdelitev ustreza bizantinski: »sýntomon« in »argòn melos«.

Iz celotnega gradiva lahko tu navedem le en primer, ki pa bo, kot upam skupaj s komentarjem vendarle omogočil določen vpogled v to tradicijo, v stanje raziskovanja, ki sem ga mogel izvršiti in v rezultate, do katerih sem prišel v zavesti, da je to le začetek raziskovanja in da je treba še mnogo storiti, preden pridemo do končnih rezultatov.

Slava va višnjih Слава ва вишних Gloria in excelsis

SVEČENIK I. LIK *Prbnik*

Sla - va va višnji h Bo - gu I na zemlji mir človekom blago - lje - ri - ja.

II. LIK

Hvalimo te i blago - slo - vi - mo te. Klanja je ti se i sla - vo - slo - vi - - mo te. *id.*

3. Svečano, po »veloj noti«. Izmenoma pojeta dve skupini ali predpevec in skupina.

Če primerjamo tekst staroslovanske velike doksologije s pravoslavnim, rimskim, ambrozijanskim in s tekstom šibeniškega kodeksa, opazimo, da se razlikujejo v prevodu, razporeditvi in razdelitvi.

Starosl.: Slava ... Hvalimo te i blagoslovimo te Klanja je ti se i slavoslovimo te.

Pravsl.: Slava ... Hvalim tja, blagoslovim tja, klanjajem ti sja, slavospvim tja.

Rimsko: Gloria ... Laudamus te. Benedicamus te. Glorificamus te. Gratias agimus tibi.

Ambroz.: Gloria ... Laudamus te. Hymnum dicimus tibi. Adoramus te. Glorificamus te.

Šibeniško: Gloria ... Laudamus te. Benedicamus te. Adoramus te. Glorificamus te.

Razlike so verjetno nastale zaradi samostojnega razvoja posameznih tradicij. Kompozicija spada v vrsto najstarejših krščanskih obrednih himnusov v prozi in se je pela na začetku po principih psalmodije. Zato je njen tekst prvotno razdeljen na simetrične dvodelne stavke z medianto. Pozneje je vzporedno z razvojem cerkvenega petja izgubila psalmodični značaj in starejšo razdelitev teksta. Le ambrozijski in staroslovanski tekst sta ohranila staro razdelitev. To ujemanje ne more biti slučajno, ko pa vemo, da je benedektinska liturgija, ki je sprva za bizantinsko edinole mogla vplivati na staroslovansko, obdržala mnogo

vezi z ambrozijsko.⁵⁰ Vendar ta hipoteza ne more obveljati, ker se napevi, čeprav še vedno psalmodičnega značaja, le znatno razlikujejo. V primerjavi z ambrozijanskim, ki je zelo enostaven, je staroslovanski speven, podobno kot napevi, ki so bili v tem času v navadi v Carigradu.⁵¹ A. Gastoué je v tem napevu prepoznal bizantinsko poreklo.⁵² Ker mi žal ni uspelo, da bi prišel do grških virov, nisem mogel napraviti v potrditev te ugotovitve potrebne primerjave. Vendar mislim, da to lahko sprejmemo ne le glede na veliko avtoriteto, ki jo A. Gastoué na tem področju uživa, ampak tudi zato, ker sem ugotovil sam na podlagi primerjave z napevi srbske pravoslavne cerkve, kar sem storil zaradi pomanjkanja grških virov, nesporno skladnost. Pripominjam, da sem napravil primerjavo po tako imenovanem »karlovaškem napevu«,⁵³ ki je med srbskimi tradicionalnimi napevi najbližji grškemu. Menim, da se iz priloženih primerjav odlomkov vrbniške »Slava« in karlovskega VIII. glasa lahko razbere skladnost ne le v modusu, oporiščnih tonih in obsegu napevov, ampak tudi v karakterističnih melodičnih obrazcih.

4. a. Vrbniška »Slava« — 4. b. Odlomek VIII. glasa po karlovaškem napevu:⁵⁴

4a. b.

-rja-je ti se i slavo-slovi-mo te. -ko ūu ūo-mu - no - ba-nu-by-gyū.

SUMMARY

The paper is based on material collected on the isle of Krk in 1932. It refers to those parts of the mass and the evening liturgy in Old Slavonic which were at that time sung by the sacristan who was also entitled, being lector and cantor, to read the gospels though not in holy orders. This chant attracted the attention of the author because he could not discern in it any

⁵⁰ A. Gastoué, *Les orgines du chant romain*, Paris, 1907, str. 95.

⁵¹ V mozarabijski liturgiji so spevni napevi za psalme, ki jih je po zgledu carigrajskih sestavljal arhidiakon Leander. Gastoué, op. c., str. 96.

⁵² Duhovnikova intonacija (četrttega tonusa maše »Cunctipotens Genitor Deus«) seveda ni upoštevana.

⁵³ Karloški napev — obredno petje srbske pravoslavne cerkve, ki se je izoblikovalo po tradiciji v Sremskih Karlovcih in ga je zabeležil Kornelij Stanković v letih 1855—57, pozneje pa J. Živković in N. Barački. Formirano je tako kot je učil menih Anatolij, izkušen psalmist iz »Svete gore« (Atosa) /J. Živković, Bogoslovski glasnik IV., str. 318./ v beograjski »grški šoli« za cerkveno petje (ustanovljena 1726), ki se je pozneje preselila v Karlovce (J. Skerlić, *Srpska književnost u XVIII. vijeku*, str. 74.). V kasnejšem oblikovanju tradicije sta zlasti sodelovala Dimitrij Krstić (1762—1843), ki se je učil pri nekem grškem »daskalu« in potem petje izpopolnil po svojem glasbenem okusu (Bogdanović, Bogoslovski glasnik IX., str. 248) in Dionizij Cupić (1794—1845), menda prvi učitelj petja na bogoslovju (ustanovljenem leta 1794), ki pa je spet svoje petje izpopolnil po petju Dimitrija Krstića in pozneje po želji metropolita Jeroteja Mutibarića (1799—1858) nekoliko skrajšal.

⁵⁴ Iz Notnega zbornika N. Baračkega, str. 229.

connection with Roman Chant, whether Gregorian or Medicean. A. Gastoué saw in this material, when it was presented to him, Byzantine melodies.

Traces of Byzantine influence — relics of the century long Byzantine rule — have been found in different cultural spheres in this area. The trace of this influence in the chant had to be studied by means of a comparison with the musical practice of the Byzantine Church. The task is complicated because the chant on the isle of Krk is not uniform as the chant in the Byzantine Church was not uniform at the period when the Old Slavonic liturgy was being formed. (In contrast with the Roman Church which fought vigorously for a uniform liturgy, the Eastern Church did not insist on uniformity of language and chant in the liturgy.) To illustrate the difference in melody there are included two pieces having the same liturgical function from two different places on the isle of Krk. The chant in Vrbnik, where Gastoué had found Byzantine influence, seems to be better preserved probably because Vrbnik was the centre of the Glagolitic movement. (In 1556 there were 45 clergymen, monks in monasteries not being included in this figure.)

The research work would be considerably lightened if the basic problems referring to the beginnings of the Old Slavonic liturgy in this area were solved. These problems are primarily: when and where this liturgy first appeared; by whom it was introduced; what its main characteristics were; and what general and specific conditions made it possible for it to be accepted and retained. The thesis that this liturgy was at first introduced into the diocese of Nin in the centre of the Croatian State, which was at that time under the rule of the Franks, cannot be accepted owing to the fact that there is no evidence in support of it. In the opinion of this author there is no reason for rejecting the data which are present in the earliest Latin sources and which give us an answer to the questions posed. In this respect especially the letter of Pope John X (925) is interesting in which the archbishop of Split and his suffragans were accused of having permitted in the border area of their diocese the doctrine of Method at the time when it was under Constantinople. Knowing that the archbishopric of Split at the time of the accusation extended over Byzantine Dalmatia, that is it included only the littoral towns and islands up to Istria, there can be no doubt that by the border area only the Islands of Kvarner in the Northern Adriatic are meant. However, this passage has been completely misinterpreted as referring to the diocese of Nin because the bishop of Nin was not at that time a suffragan of the archbishop of Split but was connected with Rome. Therefore the idea that the Pope rebuked the archbishop of Split for the deeds of the diocese of Nin which was not subordinated to him is unfounded. At that time Split was under the ecclesiastical jurisdiction of Constantinople and Nin under that of Rome.

The sojourn of Method in the Northern Adriatic coastal area we find confirmed in the extract: *Excerptum de Karentanis* from the account *De conversione Bagoariorum et Carantanorum libellus*. Method had 5 opportunities for a sojourn in the northern Adriatic coastal area, when he travelled to and from Rome (867 and 880), and on his way to Constantinople (881—882). It was only on his first journey to Rome that he was accompanied by Constantin (d. in Rome 869). The earliest sources concerning the spread of the Glagolitic script and the Slavonic liturgy among the Croats call the use of Slavonic language and script as an invention of Method, but there is no word of Constantin at all. The earliest

Latin sources emphasise as the essential characteristic of this liturgy the use of the Slavonic language and script. Sometimes Method is explicitly accused of expounding a doctrine which does not conform to that of Rome. The conclusions of the synods of Split reveal that they were aimed not only against Slavonic language and script but also against practices of the Eastern Church in the area of the Old Slavonic liturgy, yet we are not quite sure whether the liturgy was practised according to occidental or to oriental ritual. Erwin Herrmann thinks that the accusations against Method were in this respect unfounded because the Glagolitic Sacramentary — which, as it seems, belonged to Constantin and Method — inclines us to infer that they did not use the mass books of Byzantine ritual. The same conclusion is indicated by the fact that permission was given to the brothers Constantin and Method for their work only after they had demonstrated the Old Slavonic liturgy to the Pope. Thus the elements which make this liturgy different from the Roman one can only be explained by admitting that Pope John VIII's fear (from the viewpoint of the instructions of the Roman Church) that Method was teaching differently to the way in which he had demonstrated to him was, at least in some respects not unfounded. If we compare some instructions of the jurisdiction in the Northern Adriatic, recorded in the 13th century, with those of the synod of Split we can see that these preclude a direct application of those of Split. It is a proof that the conditions for the development of the Slavonic liturgy were in the Northern Adriatic (under Byzantine administration) from the very beginning far more favourable than those in the centre of the Croat State. We read in Latin sources in many places that Method, when celebrating his rites, sang in the Slavonic language. However, we do not learn whether it was according to the Byzantine or according to the Roman rite. Yet the preserved oral tradition and the negative attitude of the Western Church inclines us to the conclusion that it was not according to the Roman rite. We must emphasise that the liturgical chant was isolated in the first two and a half centuries, that is from the second half of the 9th century to 1252 when the Old Slavonic liturgy was officially approved of in this area, and that there was no possibility of contact with any other tradition. The chant of the Old Slavonic liturgy in the island of Krk can be sung in solo, in groups or solo and groups alternating. In the responsorial chant the chant-leader, two groups of singers or two groups and the chant leader can take part in addition to the priest himself. Group singing can be in unison or polyphonic. Of the polyphonic forms *cantus gemellus* occurs most frequently. The chant can be defined as having two forms — a common and a ceremonial form.

From all the material available the »Slava« from Vrbnik is given and compared with a fragment of the 8th echos in the Serbian Orthodox version from Sremski Karlovci which is nearest to the Greek.